

OCHRONA DRZEW

Prawie przez cały wiek XIX aż do I wojny światowej utrzymywało się w Królestwie Polskim i Galicji z małymi przerwami zainteresowanie rozszerzeniem uprawy modrzewia. Bowiem już od początków XIX wieku na skutek „zatrważającej szybkości jego zanikania” administracja leśna była zainteresowana ochroną drzewostanów modrzewiowych, między innymi również dla zapewnienia źródła pozyskania nasion (Jedliński 1918).

---

* Informacje o chronionych drzewach pomnikowych i rezerwach ochrony przyrody otrzymałem z Departamentu Ochrony Przyrody Ministerstwa Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego, Babiogórskiego, Świętokrzyskiego i Tatrzańskiego Parku Narodowego, jak też konserwatorów przyrody z województw: bielskiego, bielskopodlaskiego, ciechanowskiego, jeleńogórskiego, konińskiego, koszalińskiego, krośnieńskiego, legnickiego, lubelskiego, łódzkiego, olsztyńskiego, ostrołęckiego, pilskiego, piotrkowskiego, płockiego, przemyskiego, radomskiego, rzeszowskiego, siedleckiego, skierniewickiego, suwalskiego, tarnowskiego, toruńskiego, warszawskiego (miasto stołeczne Warszawa) i zielonogórskiego. Materiały dotyczące uznanych drzewostanów nasiennych jak też i drzew doborowych otrzymałem z Instytutu Badawczego Leśnictwa. Za nadesłanie mi tych cennych informacji składam wyżej wymienionym instytucjom i jak też osobom, które je reprezentują najserdeczniejsze podziękowania. Tabele opracowałem na podstawie wyżej wymienionych materiałów i danych z literatury. Informacje zawarte w tabelach dotyczą obszarów należących do starego i nowego podziału administracyjnego Lasów Państwowych. Uporządkowanie tych spraw leżało poza moimi możliwościami.

REZERWATY

W okresie międzywojennym Państwowa Rada Ochrony Przyrody zajęła się ochroną okazałych drzewostanów modrzewia polskiego, chroniąc go w specjalnych rezerwach lub zapewniając temu drzewu ochronę pośrednią w parkach narodowych. Objęto też ochroną pojedyncze okazy lub grupy drzew i aleje przydrożne (Szafer 1934). Łącznie więc z dawniej utworzonym rezerwatem na Chełmowej Górze było do 1934 r. 8 rezerwatów, a mianowicie: „Serwis” na Górze Chełmowej pod Nową Słupią, Modrzewina w Małej Wsi pod Grójcem, Modrzyna pod Krosnem, w Pionnem pod Rypinem, w Tomkowie pod Rypinem, w Dąbrowie pod Wyszkowem, na Marszałku pod Krościenkiem i w Złotej pod Pinczowem.

Po II wojnie światowej utworzono nowe rezerwaty dla ochrony modrzewia polskiego i europejskiego. Obecnie modrzew jest chroniony w niżej podanych rezerwach, dla omówienia których czerpałem informacje głównie z publikacji Czubińskiego i in. (1977), jak też z pism, jakie otrzymałem od Wojewódzkich Konserwatorów Przyrody, a w przypadku niektórych rezerwatów podałem dane bibliograficzne bezpośrednio w tabeli 1.

Annybrzeskie Wąwozy, w ndl. Szprotawa, leśn. Nowe Miasteczko. Drzewostan modrzewiowo-sosnowy.

Bazantaria, w ndl. Nowa Sól, leśn. Bobrowniki o pow. 17,86 ha. Udział modrzewia w drzewostanie mieszanym w podziale c i d wynosi 40%. Jego wiek około 120 lat, wysokość drzew do 35 m, pierśnica do 42 cm.

Brzeźniczka, w ndl. Kozienice, leśn. Dąbrowa, Pionki i Kociołki. Wyszczepiono tu modrzew polski pochodzący z Bliżyna w 1840 r. Powierzchnia rezerwatu 45,78 ha.

Buczyna Szprotawska pod Szprotawą, leśn. Kopanie, w Zielona Góra o pow. 155,50 ha, w którym modrzew europejski jest chroniony na pow. 9,9 ha.

Bobrowisko w ndl. Golub-Dobrzyń, leśn. Bobrowisko, o pow. 3,41 ha. Modrzew polski jest tu chroniony na granicy naturalnego zasięgu w drzewostanie mieszanym (sosna, dąb szypułkowy z domieszką lipy drobnolistnej). Wiek drzew 120 lat.

Chełmowa Góra, najstarszy rezerwat modrzewia polskiego, leży obecnie w granicach Świętokrzyskiego Parku Narodowego (tab. 1). Modrzew polski występuje tu w drzewostanach czystych lub prawie czystych, z domieszką sosny, dębu i rzadziej brzozy oraz mieszanych z domieszką buka, jodły, dębu i sosny. Wiek modrzewi 180 - 200, a niektórych do 300 lat. Drzewa o pniach zbieżystych, najczęściej krzywych, szablasto wygiętych, o butelkowatym zgrubieniu u nasady pnia (Jedliński 1918).

Czerwona Róża, w ndl. Strzelce Wielkie, leśn. Czerwona Róża, pod Gostyniem, o pow. 49,3 ha, położony w zachodniej części Wysoczyzny Kaliskiej. Drzewostan wielogatunkowy, 2-piętrowy, w którym modrzew występuje w zmieszaniu z sosną i dębem, tworzy typ siedliskowy lasu świeżego.

Duszniczki, w ndl. Pniewy, leśn. Duszniczki o pow. 0,77 ha. Modrzew jest tu chroniony w zespole lasu dębowo-grabowego.

Klasztorne Modrzewie koło Dąbrówki Kościelnej, w ndl. Łopuchówko, leśn. Dąbrówka o pow. 5,95 ha. Jest tu chroniony najstarszy drzewostan modrzewiowo-sosnowy z udziałem dębu i buka. Modrzew w wieku 140 - 160 lat osiąga 42 m wysokości.

Lenki w ndl. Młynary, leśn. Dawidowo, pod Pasłękiem, pow. 9,74 ha (Polakowski 1966). W lesie liściastym, gdzie dominuje buk z domieszką wiązu górskiego, jesionu i klonu zwyczajnego, lipy drobnolistnej i grabu, jest fragment drzewostanu modrzewia europejskiego. Wiek modrzewi 140 - 150 lat, a wysokość 36 - 42 m (Polakowski 1966).

Leśna Woda w ndl. Karłowice m. Lubsza, pod Brzegiem, w. Opole, pow. 20,0 ha. Las mieszany z udziałem modrzewia europejskiego, sosny, dębu szypułkowego, buka i grabu.

Tabela 1

Zestawienie stanowisk modrzewi objętych ochroną (pomniki przyrody, chronione pojedyncze osobniki i grupy drzew)

Lp.	Województwo, gmina, miejscowość	Nadleśnictwo leśnictwo oddział	Obwód lub pierśnica (p) pnia na wysokości 1,30 m w cm	Wysokość drzewa w m	Przybliżony wiek	Uwagi
1	2	3	4	5	6	7
	BIALSKOPODLASKIE					
1	Zalesie Kuczukówka	Biała Podlaska Zalesie Resztówka PZF	383	ok. 34	350	Dawny park. Modrzew europejski. Rozpiętość korony 16 m
2	Radzyń Podlaski		300	27	ok. 150	Zabytkowy park. M. europejski, rozpiętość korony 12 m
3	Radzyń Podlaski		285	ok. 30	200	Park przypałacowy. M. europejski, rozpiętość korony 11 m. Rośnie w po- bliżu pałacu
4	Platerów Hruszniew		178	ok. 20	ok. 105	Zabytkowy park
5		Międzyrzec Żylizna 237 h	35	25	ok. 100	M. europejski
6	Biała Podlaska	Kniejówka 183	150 - 280			Skupienie 29 modrzewi
	BIALOSTOCKIE					
7	Poświętne		250			W parku podworskim
8	Pietkowo		300			
			330			
9	Gródek		180	17		Obok szkoły
10	Podozierany		178			
			154			
	BIELSKIE					
11	Spytkowice Ryczów		136			Obok kościoła w zadrzewieniu

[508]

12	Gilowice-Ślemień Rychwałd		284	23			
13	Stryczawa Stryczawa		252	23			W parku Przy drodze Lachowice-Koszarawa obok Leśnictwa Stryczawa
BIELSKIE							
14	Zawoja Zawoja – Centrum		210	26			
BYDGOSKIE							
15	Lubiewo	Zamrzenica Bruchniewo 113 m	238	28			
	Łabiszyn		90 - 230	25			Aleja – 258 modrzewi przy drodze Lubostroń – Barcin
16	Lubostroń Dąbrowa	Golańki Niedźwiedzikierz 63 a, h, i	42 - 68	17 - 23			Aleja – 38 modrzewi nad jeziorem Ostrowieckim, przy drodze Barcin- -Mogilno do osady Nadleśnictwa
17	Łabiszyn	Szubin Żałachowo 198 a	252	23			
CIECHANOWSKIE							
18	Gzy		203 - 250	20	70		Drzewo o dwóch pniach. Cmentarz
19	Pultusk		250	26	70		Przy ul. Bartodziejskiej 50. Siedziba Nadleśnictwa
20	Żałuski Zdunowo		227	26	60		Park przy szkole ogrodniczej
CZĘSTOCHOWSKIE							
21	Lelów Zawada		165 - 230	22 - 26			Obok szkoły
22	Olesno	Olesno przy linii oddz. 163/149	255	42			
CHEŁMSKIE							
23	Krasieczyn	Krasnystaw Bończa 11, 15	140 - 375				Drzew 18

1	2	3	4	5	6	7
24	GDĄŃSKIE					
	Trąbki Wielkie	Sobowidz	400	41		
		55 a				
25	Wejherowo		310	30		
26	Gdańsk-Oliwa		172, 198, 274	27 - 28		Park miejski, na brzegu rzeki Cedron ul. Polanki 117. Szpital Marynarki Wojennej
	JELENIOGÓRSKIE					
27	Kamienna Góra		310	35		
	Ciechanowice					
28	Osiecznica		188	18		
	Osiecznica					
29	Ruszków	Ruszków	388	24	190	
	KIELECKIE					
30	Nagłowice – Oksa		przeciętnie 155	19		
	Oksa					
31	Suchedniów	Suchedniów	390	30		
	Baranów	Rejów				
		121				
32	Zagnańsk		90 - 360	25		
	Bartków					
33	Bliżyn	Skarżysko	365, 380,	40		
	Mroczków	Ciechostowice	415			M. polski
		129 a				
34	Bliżyn	Skarżysko	385	40		
	Mroczków	Ciechostowice				M. polski
		128 a				
35	Bieliny, Nowa Słupia	Święty Krzyż	314 - 440	22 - 25	180 - 200	
	Bodzentyn	Rezerwat			najstarsze do	
		Chelmowa Góra			300	
		A2				

36	Skarżysko Bliżyn	440	40	200	Najpotężniejszy modrzew wg Kuleszy (1927) mierzył na Chełmowej Górze 4,71 m obwodu, a w Majdowie wiele drzew miało obwód 4,27 - 3,15 m Rezerwat Świnia Góra. Las mieszany o strukturze piętrowej. Skład gatunkowy bogaty: Barański 1957, Fabijanowski, Zarzycki 1965)
KONIŃSKIE					
37	Golin	350	25	150 - 200	W parku, m. europejski
KRAKOWSKIE					
38	Alwernia				Aleja o dł. 600 m; 60 modrzewi
	Brodla - Poręba				Obok dworu
39	Tokarnia	220			
	Skomielna Czarna				
40	Mogilany	300	22		W parku
	Mogilany				
KROŚNIENSKIE					
41	Zarszyn	320	32		Egzemplarz o zwisających gałęziach Rośnie na grobli k. stawu Rezerwat „Modrzyna”. Część 1 o pow. 17,69 ha. M. polski z samosiewu w drzewostanie zmieszonym z jodłą, m. europejskim, sosną zycząją, dębem, sporadycznie brzozą i bukiem. Część 2 o pow. 8,62 drzewostan jodłowo-modrzewiowy. Drzewostan bardzo zniszczony na skutek działań wojennych
42	Dukla	np. 38, 55, 30,	25, 26, 23, 24		1) w części większej 35,
	Barwinck	191 f, g	33		2) w części mniejszej 145
LEGNICKIE					
43	Pielgrzymka	315	30	250	W parku zamkowym
	Grodzic				
44	Lubin	310	29	150	W parku wiejskim. Rozpiętość korony 14 m
	Gorzelin				

1	2	3	4	5	6	7
	LESZCZYŃSKIE					
45	Rawicz		220, 221	20		Wały J. Dąbrowskiego 31
46	Pępowo Siedlec	Strzelce Wielkie Czerwona Róża 242	śred. 60	śred. 38	110	Rezerwat „Czerwona Róża”. M. europejski, sosna i dąb
47	Pępowo	Strzelce Wielkie Pępowo				Rezerwat „Pępowo”
	LUBELSKIE					
48	Puławy		275	25	200	Na skwerze w centrum miasta
49	Ryki		270	26		Dzielnica Zalesie I
50	Niedrzewica Kościelna		380	20	200	Przy szosie Lublin-Kraśnik
	ŁÓDZKIE					
51	Łódź-Radogoszcz		180, 205, 210,	25, 28	100	Okazałe drzewa rosnące na posesji przy ul. Przedwiośnie 11
52	Łódź-Radogoszcz		190, 210	25	100	Okazałe drzewa rosnące na posesji przy ul. Przedwiośnie 13/15
53	Zgierz Kębliny		200	20	100	Park – pomnik przyrody
54	Parzęczew Orla	3b 2,48 ha 3a 1,73 ha	75	24	80	Drzewostan modrzewiowy z domieszką dębu, grabu i świerka. Lasy prywatne
	NOWOSĄDECKIE					
55	Nowy Targ Łopuszna		290			W pobliżu kościoła
56	Jordanów Toporzysko		240			Obok budynków podworskich
57	Zakopane	Tatrzański Park Narodowy Kościelisko Kiry	305	35	150	koło leśnicówki
58	Nowy Targ Na południowych stokach Lubania				40 - 60	Rezerwat w Kluszkowcach. M. polski, kilkaset drzew

	OLSZTYŃSKIE					
59	Bartoszyce Krawczyki	Bartoszyce	250 - 260	25, 25	150, 150	W zabytkowym parku o pow. 3 ha
60	Małdyty Dobrocinek	Dobrocin Nowy Dwór 175 i	110 - 290	33 - 42	140	Opodal leśniczówki rośnie 90 m drzewi. Miąższość najbardziej okazałego osobnika wynosi 8,82 m ³ . W 1981 r. huragan zniszczył kilka-ście sztuk
	OPOLSKIE					
61	Murów Kały	Turawa Kały 105	229	20		
62	Lubsza Leśna Woda	Karłowice 228	222	35		W rezerwacie „Leśna Woda”
63	Lasowice Wielkie Szumirad	Olesno 83 k	273	36		
64	Prószków Przysiecz	Prószków 203 b	215 - 220	35 - 39	do 140	Rezerwat „Przysiecz” pow. 3,1 ha. Bór mieszany – m. sudecki
65	Kluczbork	Namysłów 259 b	225	36		
66	Kluczbork Unieszów	Namysłów 258 b	210, 215	34		
67	Niemodlin Niemodlin	Tułowice 115 o	205	33		
68	Niemodlin Szydłów		243	28		Obok stacji Szydłów
69	Prószków Smolnik	Prószków 120 f	240, 235			
70	Biała Rzymkowice	Prószków 71 a	281	38		
	OSTROLECKIE					
71	Brańszczyk	Wyszków Jegiel 47 j	315, 265	31, 27		
72	Chorzele	Przasnysz Jarzynny Kierz Osada Leśnicza	405, 294	22, 24		Przy osadzie leśnictwa

1	2	2	3	4	6	7
73	Chorzele	Przasnysz Jarzynny Kierz Osada b. N-ctwa Janowo	125 - 280	20 - 25		Grupa 10 drzew
74	Jednoróżec	Parciaki Budziska 156 d	240	20		
75	Myszyniec	Myszyniec Białusny Lasek Osada Służbowa	135	17		
76	Ostrów Mazowiecki	Ostrów Mazowiecki Dąbrowa 3 e	55 - 100	32 - 35		Grupa 15 drzew
77	Ostrów Mazowiecki	Ostrów Mazowiecki	275	12		ul. Lubiejewska 17
78	Rząśnik	Pułtusk Pniewo 128 d	227, 270	35, 35		
79	Rzekuń	Ostrołęka	275, 210	24, 20		
80	Czarnowiec	Borawe				
80	Czarnia	Myszyniec Surowe 26 g	138	25		
81	Krasnosiele		280	20		
	Karolewo					
	PILSKIE					
82	Lobżenica	Wyrzysk	240			W parku
	Chlebno	Glinki				
83	Margonin	Podanin	355, 295	23		W parku Technikum Leśnego
	Margońska Wieś	Młynary 111 a				
84	Chodzież		260	22	120	W parku Kombinatu PGR w Strzelcach, Zakład Rolny w Nietuszkowie
	Nituszkowo					

85	PIOTRKOWSKIE Kobiele Wielkie Kobiele Wielkie		180 - 300	23	150	W parku wiejskim 12 szt. modrzewi polskich
86	Koluszki		350	15	200	M. polski rośnie przy drodze Koluszkki-Brzeziny
87	Koluszki	Brzeziny Koluszki	370	27	200	M. polski
88		112 b Nagórzycze Lubiaczów 119, 120, 121	95	32		Rezerwat „Lubiaczów”. Obok modrzewia duży udział jodły (Urbánek 1959)
89	Białaczów Białaczów		150 - 250	25	150	Aleja z 30 szt. m. polskich
90	POZNAŃSKIE Obrzycko Zielona Góra		250 - 310			W parku na skarpie doliny Warty
91	Ostroróg	Pniewy	150	27		M. polski przy drodze z Wielonka do Koźła, przy parkingu leśnym
92	Murowana Goślina Zielonka	Łopuchówko Dąbrówka 75 a		42	140 - 160	Rezerwat „Klasztorne modrzewie” (modrzew, sosna, dąb, buk)
93	Duszniczki Duszniczki	Pniewy Duszniczki 17	80	32	120	Rezerwat „Duszniczki”, m. polski 15 osobników w lesie dębowo-grabowym
94	PŁOCKIE Łąck	Łąck Łąck 45	210 - 225	18		M. polski w alei lipowej
95	Mała Wieś Brody Małe	Plock Brody Małe 157 k	60 - 78	30		W alei bukowo-lipowej w parku
96	RADOMSKIE Iłża Pakosław		104	27	200	Park wiejski
97	Nowe Miasto n. Pilicą Gostomia		96, 83	23, 21	120	Park zabytkowy, drzewa m. polskiego rosnące obok siebie

1	2	3	4	5	6	7
98	Nowe Miasto n. Pilicą		83	21	120	Dwa drzewa m. polskiego o jednako- wych wymiarach
99	Jasieniec Wola Boglewska		85	20	150	Park zabytkowy, m. polski
100	Jastrzębia Bartodzieje		84	22	150	Park zabytkowy, m. polski
101	Pniewy Jeziórka k. Grójca		87 - 72	18 - 15	120	W sąsiedztwie kościoła
102	Wieniawa Konary		67 - 83	21 - 23	120	Park zabytkowy, drzewa m. polskie- go rosnące obok siebie
103	Borkowice Borkowice		89	24	150	Park zabytkowy
104	Belsk Duży Mała Wieś	Grójec	przeciętna 70 cm (120)	przeciętna 37	200	Rezerwat „Modrzewina” pow. 336,95 ha, z dużym udziałem m. polskiego. (Poddz. 150 d, 151 a, c, d, 152, 158 b, c, na pow. 49,04 ha m. polski w zmieszaniu z dębem szypułkowym. Modrzew „Wojewo- da” zniszczony w 1945 r., wiek 300 - 320 lat
105	Kozienice	Kozienice	66	30		Rezerwat „Brzeźniczka” w Obrębie Zagożdżon, Garbatka, Leśnictwa Dąbrowa, Pionki, Kociołki
106	RZESZOWSKIE Leżajsk Brzoza Królewska		155-270	średnio 35	150	Aleja modrzewiowa z 47 drzew
107	Grodzisko Dolne Zmysłówka	Leżajsk Zmysłówka	220, 260, 180 210, 200, 250, 220	33-35	150	M. polski - 7 drzew
108	Rzeszów		200	25	120	W pobliżu skrzyżowania ul. Dąbrow- skiego z Z. Chrzanowskiej
109		Leżajsk Zmysłówka 106 i				Rezerwat Zmysłówka

SIEDLECKIE					
110	Trojanów Korytnica	250	23	ok. 100	W parku obok dworku – m. europejski
111	Siennica Pogorzel	340	20	ok. 120	W parku obok dworku – m. europejski
112	Jakubów Łaziska	255	22	ok. 100	W parku obok dworu – m. europejski
113	Siedlce Żelków	118–214	12–21	ok. 100	Aleja 17 m. polskich, łącząca dwie części parku miejskiego
114	Grębków Nowa Sucha	Siedlce Sucha 292 b, i, j 293 h, 297 b, d, f	110–210 24–31	100–120	Aleja – modrzewie i świerki, w tym 80 m. polskich, na obrzeżu traktu między Nowa Sucha i Jabłonna
115	Grębków	240, 190	28, 29	ok. 100	Park podworski
SIERADZKIE					
116	Błaszki Sędzimirowice	210			Park
117	Wartkowie Biernacice	244			Park
118	Wartkowie Gostków	210			Park
SKIERNIEWICE		220–230	30		Park, 7 drzew
119	Żabia Wola	200	22	100	Ogród koło plebani
120	Młodzieszyn Kanion				
121	Sadkowie	Rawa Mazowiecka Nowe Miasto	Różna pierzchna	do 35	w różnym wieku Rezerwat „Trębaczew”

1	2	3	4	5	6	7
122	SUWALSKIE Augustów	Augustów Białobrzegi Osowy Grąd 38 n	165-190	30	13	W kompleksie drzewostanu
123	Giby	Plaska Serwy 376 g	średnia 38	średnia 28	70-130	W kompleksie drzewostanu
124	Wiżajny Rutka-Tartak	Suwałki Puńsk 36 m	średnio 126	średnio 35		Powierzchnia 0,56 ha
125	Wiżajny	Suwałki Puńsk 241		27-29	około 100	Występuje na pow. 1,41 ha
126	Goldap Bronisze		370	20		Przy zabudowaniach PGR
127	Mikołajki		170, 200	26,27		Między Placem Wolności 1 a 1 Maja 2
128	Węgorzewo		375, 340	26,24		Ul. 1 Maja w ogrodzie
129	Lipsk Krasne	Augustów Jesionowo	230-240	27		Dziesięć drzew przy leśnictwie
SZCZECIŃSKIE						
130	Resko		282	30		W parku 8 drzew
131	Łągiewniki Radowo Małe Orle		350	30		W parku
132	Nowogard Kulice		345	27		W parku
TARNOWSKIE						
133	Tarnów Łapanów Wieruszycze		283, 330, 310, 302, 295, 295, 289, 306	31-33	130	W bezpośrednim otoczeniu ruin zamku w Wieruszycach rośnie 8 m. europejskich. Ponadto rosną tu jeszcze 3 grupy modrzewi oraz 18 drzew tego gatunku wzdłuż drogi do zamku

	134	Lapanów		200					W parku
		Chrostowa							
	135	Bochnia		275, 220, 220					W parku
		Zawada							
	136	Bochnia		150, 150					
		Nieprzeźnia							
	137	Pleśnia		160, 170					W parku
		Pleśnia							
		TARNOBRZESKIE							
	138	Modliborzyce		157	25				M. polski
		Antolin-Wegliska							
		Wierzchowiska							
		TORUŃSKIE							
	139	Wapielsk	Golub-Dobrzyń	88-295	14-29	100-150			M. polskie, 70 drzew rośnie w rezerwacie „Tomkowo”
		Tomkowo	Radziki						
			285 f, g, 286 c,						
			d, i, k, l, n						
	140	Radomin	Golub-Dobrzyń	27-89	16-27	100-200			Grupa 13 m. polskich w rezerwacie „Bobrowisko”
		Płonne	Bobrowisko						
			293 h						
	141	—, —	Golub-Dobrzyń	365	30	300			Pojedyncze drzewa
			Bobrowisko						
			293 b						
	142	—, —	Golub-Dobrzyń	134-400	11-24	280			Pomnik przyrody o nazwie „Góra modrzewiowa”
			Bobrowisko						
			292 r						
	143	Radomin		87-280	21-28	120-280			W parku szkoły podstawowej dwa skupienia pomników przyrody, 10 m. polskich
		Płonne							
		ST. WARSZAWSKIE							
	144	Pruszków-miasto		325, 275, 272, 255, 190	20-30	200			W parku zabytkowym, 5 m. polskich
				200	20				
	145	Michałowice							M. polski, ul. Komorowska 4
		Nowa Wieś							
	146	Jabłonna		375, 320, 310	30,20, 30	200-220			Zabytkowy park, m. polskie
		Jabłonna							

1	2	3	4	5	6	7
147	Błonie Rochaliki		325	20	ok. 180	M. europejski w parku podworskim
148	Błonie Pass		245	22		M. polski, w parku zabytkowym
149	Czosnów Łomna		210	18	ok. 120	M. europejski przy drodze Czosnówka – Łomianki
150	Czosnów Kazuń Bielany		250, 205	25	ok. 120	M. europejskie obok kościoła
151		Kabaty 20 „0”	240	30	ok. 120	Rezerwat „Las Kabacki” im. St. Starzyńskiego – m. europejski
152	WŁOCŁAWSKIE Rypin Sadłowo		210 – 310			Trzy modrzewie w grupie drzew
153	ZAMOJSKIE Zamość		230	30		W parku szkoły
154	ZIELONOGÓRSKIE Kozuchów Kozuchów		275, 325, 350	25	300	W parku
155	Otyń	Nowa Sól Bobrowniki 269 a-m	śred. p. 42	35	120	Rezerwat „Bażantarnia”
156	Bytom Odrzański	Szprotawa Nowe Miasteczko 321, 322	śred. p. 38 p. 28	29 25	120 90	Rezerwat „Annybrzeskie Wąwozy”. M. europejski
157	Szprotawa	Szprotawa Kopanie 130 a	p. 33	30	120	Rezerwat „Buczyna Szprotawska”. M. europejski
158	Zielona Góra	Nowa Sól Zatonie 303 a	p. 45	30	120	Rezerwat „Zatonie”

Lubiaszów w ndl. Nagórzyce, leśn. Lubiaszów, Piotrków Trybunalski, o pow. 68,84 ha. Chroniony jest typ naturalnych lasów już zanikający w tej części Polski, reprezentujący grądy z jodłą i udziałem modrzewia (Urbanek 1959).

Modrzyna, w ndl. Dukla, leśn. Barwinek. Chroniony jest tu modrzew polski w jedynym rezerwacie w pasmie Beskidu Niższego, występujący w drzewostanach z domieszką jodły i sosny.

Modrzewina, w ndl. Grójec, leśn. Mała Wieś. Jest to największe na niżu polskim skupienie modrzewia polskiego o pow. 336,95 ha w zbiorowisku grądowym i lesie mieszanym (dąb, sosna, grab, brzoza, osika, lipa drobnolistna, jesion). Stan drzewostanu dobry i obserwuje się słaby nalot (Tumiłowicz 1955).

Modrzewie w Kluszkowcach, pod Nowym Targiem o pow. 10,43 ha, chroniony jest modrzew polski naturalnego pochodzenia na stokach Lubonia.

Modrzewie koło Dobrocinka, w ndl. Dobrocin, leśn. Nowy Dwór. W wielowarstwowym lesie typu grądu — zespół *Tilio-Carpinetum* (dąb, buk, grab, brzoza) rośnie 90 modrzewi. Zasobność drzewostanu 1086 m³, w tym udział modrzewi wynosi 80%. Miąższość najwyższego osobnika wynosi 8,82 m³ (Klarowski 1977).

Modrzew Polski w ndl. Czarniejewo, leśn. Noskowo. Modrzew polski w wieku 120 lat i wysokości do 35 m występuje tu w borze świeżym.

Modrzewie w m. Bałtów pod Lipskiem, w. kieleckie o pow. 5,06 ha. Las liściasty, wielogatunkowy z udziałem modrzewia polskiego.

Modrzewiowa Góra, w m. Zwierzyniec II, pod Kłobuckiem, w. częstochowskie o pow. 49,27 ha. Las wielogatunkowy z udziałem modrzewia polskiego, dębu, grabu, buka, jodły świerka i jesionu.

Noskowo w ndl. Czerniejewo, leśn. Noskowo. Modrzew polski występuje tu w drzewostanie sosnowym, typu boru świeżego.

Pępowo w m. Siedlec pod Gostyniem, w. leszczyńskie, o pow. 11,53 ha. Modrzew europejski rośnie tu w wielogatunkowym lesie mieszanym z dębem, bukiem, jarzębem brekinią.

Przysiecz, w ndl. Prószków pod Opolem, w. opolskie o pow. 3,10 ha, gdzie jest chroniony modrzew sudecki wprowadzony w 1804 r. na obszarze dawnej Puszczy Niemodlińskiej w Kotlinie Śląskiej.

Rezerwat Modrzewiowy, w ndl. Skarżysko (Mroczków), leśn. Ciechostowice, o pow. 6,84 ha. Chroniony jest tu las mieszany z udziałem modrzewia polskiego w wieku 300 - 400 lat na utworach triasowych piaszczysto-gliniastych.

Rezerwat Modrzewiowy w ndl. Karłowice (Śmiechowice) o pow. 0,50 ha. Chroni w Kotlinie Śląskiej modrzewia sudeckiego, sadzonego w pocz. XIX w. W drzewostanie tym rośnie też świerk, sosna, grab, dąb szypułkowy.

Stare Modrzewie, w ndl. Kartuzy, leśn. Kiełpino, pow. 4,75 ha. W lesie mieszanym występuje pojedynczo modrzew osiągający wysokość do 40 m.

Skrzypny Ostrów, w ndl. Tomaszów Lubelski. Kresowe stanowisko modrzewia polskiego na Roztoczu w lesie mieszanym.

Świnia Góra, w ndl. Skarżysko o pow. 50,78 ha. Las wielogatunkowy z jodłą, bukiem, jaworem, dębem, grabem, brzozią, olszą, sosną, lipą drobnolistną. Obejmuje ten rezerwat fragmenty buczyny karpackiej, grądu *Quercus-Carpinetum*, łągu olszowo-jesionowego *Circaea-Alnetum*, olszyny, zbiorowiska z *Abies alba* i *Sphagnum girgensohni* ze związku *Vaccinio-Piceion*, boru mieszanego *Pino Quercetum*, boru sosnowego świeżego *Vaccinio myrtilli-Pinetum*, boru bagiennego *Vaccinio uliginosi-Pinetum* (Barański 1957, Fabijanowski, Zarzycki 1965).

Tomkowo, w ndl. Golub-Dobrzyń, leśn. Radziki o pow. 14,98

ha. Chronione są fragmenty lasu mieszanego i sosnowego z udziałem modrzewia polskiego w wieku 100 - 150 lat. Rezerwat ten tworzy wyspę modrzewia polskiego wysuniętą na północ, poza granicę zasięgu naturalnego.

Trębaczew, w ndl. Rawa Mazowiecka, leśn. Celędz o pow. 170,07 ha. Wyróżniono tu zespół świetlistej dąbrowy *Potentillo-Quercetum*. Modrzew rośnie tu w lesie wielowarstwowym z silnie rozwiniętym podszyciem i runem. Wiele okazałych osobników o przeciętnej wysokości 26 - 32 (35) m, w wieku około 100 lat (Mowszowicz i in. 1963).

Zatonie, w ndl. Nowa Sól, leśn. Zatonie, pow. 29,04 ha. Wycinek lasu dębowego z domieszką grabu, buka, klonu i lipy, mającego charakter naturalny, w którym drzewostan modrzewiowy zajmuje powierzchnię 1,11 ha.

Zmysłówka, w ndl. Leżajsk, leśn. Zmysłów. Drzewostan mieszaný, jodłowo-sosnowy z udziałem modrzewia polskiego.

Trudno obecnie ustalić, w których rezerwach chroniony jest modrzew polski z naturalnego obsiewu, a w których ze sztucznego odnowienia sadzonkami miejscowego pochodzenia.

Jedynie w Tatrzańskim Parku Narodowym jest chroniony modrzew europejski naturalnego pochodzenia, w innych natomiast rezerwach, położonych poza jego naturalnym zasięgiem pochodzi on ze sztucznych nasadzeń. W przypadku modrzewia polskiego utworzono znacznie mniej rezerwatów jak dla ochrony jodły pospolitej, chociaż oba gatunki tych drzew stanowią interesujący przedmiot badań, a leśnicy robią usilne starania, by największą liczbę stanowisk obu gatunków drzew objąć ochroną.

Natomiast znacznie więcej jest chronionych pojedynczych drzew, ich grup lub alei modrzewia polskiego i europejskiego jak jodły pospolitej. Z tej liczby, tylko ich część można by określić jako typowe drzewa pomnikowe charakteryzujące się wielkimi rozmiarami. Ochroniano również drzewa rzadkie w danej okolicy lub obejmowano rejestrem drzew pomnikowych osobniki ros-

nące w parkach, podworskich lub miejskich, gdyż był to jedyny sposób ochrony ich przed wycięciem, dzięki czemu mamy uratowanych wiele pięknych egzemplarzy drzew.

Poza ścisłym rejonem Gór Świętokrzyskich i otaczającym je obszarem, prawidłowe ustalenie właściwej gatunkowej nazwy chronionych osobników może być nieścisłe i dlatego w tabeli 1 są one najczęściej nie podawane.

W rejestrach chronionych drzew w tabeli 1 zamieszczane są niekiedy większe grupy modrzewi, które z różnych powodów zasługują na ochronę, a najczęściej ze względu na okazałe rozmiary. Wiek ich jest najczęściej trudno ściśle ustalić i jedynie w Świętokrzyskim Parku Narodowym lub w rezerwach położonych w tym rejonie leśnicy jak sądzę mają doświadczenie w ocenie wieku modrzewi.

Niestety niewiele jest okazów modrzewi tak wielkich rozmiarów jak ten, który został wyróżniony w konkursie Redakcji Rynku Drzewnego, w 1934 r., który miał 4,45 m obwodu (S z a f e r 1934) lub okaz z Góry Chełmowej o obwodzie 4,71 m (K u l e s z a 1927) albo zniszczony w czasie ostatniej wojny „Wojevodą” (T u m i ł o w i e z 1955), albo też w Bażantarni (4,20 m). Jest jeszcze zaledwie kilka drzew modrzewia polskiego mających obwód pnia 4,00 m i powyżej tej liczby: w województwie gdańskim, Trąbki Wielkie 4,0 m, w kieleckim, Mroczków 4,15 m, Świnia Góra 4,40 m, Góra Chełmowa 4,40 m. Jest natomiast wiele osobników drzew, których obwód pnia mierzy 3,50 m i ponad tą wartość w następujących województwach: bielskopodlaskim, chełmskim, jeleniogórskim, kieleckim, konińskim, lubelskim, piłskim, piotrkowskim, radomskim, suwalskim, szczecińskim, toruńskim, warszawskim i zielonogórskim (tab. 1).

Kilka osobników pomnikowych odznacza się okazałą wysokością osiągając 35 m i więcej, w następujących województwach: częstochowskim, ndl. Oleśno (42,0 m), gdańskim, ndl. Sobowidz (41,0 m), rezerwat Stare Modrzewie (40 m), jeleniogórskim w Ciechanowicach (35,0 m), kieleckim, leśnictwo Ciehostowice (40,0 m), rezerwat Świnia Góra (40,0 m), leszczyńskie, ndl. Strzelce Wielkie (38,0 m), olsztyńskie, rezerwat Lenki (36 - 42 m)

i Modrzewie k. Dobrocinka (33 - 42 m), opolskie, ndl. Karłowice (35,0 m), Olesno (36,0 m), Prószków (35 - 39 m), Namysłów (36,0 m), ostrołęckie, ndl. Ostrów Mazowiecka (32,0 - 35,0 m), poznańskie ndl. Łopuchówko (42,0 m), rezerwat Modrzew Polski (35 m), radomskie, rezerwat Modrzewina (37,0 m), rzeszowskie, Brzoza Królewska (35,0 m), Leżajsk (33 - 35 m), skierniewickie, rezerwat Trębaczew (35,0 m), suwalskie, ndl. Suwałki (35,0 m), zielonogórskie, ndl. Nowa Sól (35,0 m).

DRZEWOSTANY NASIENNE

Dzięki staraniom Ministerstwa Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego i Instytutu Badawczego Leśnictwa o stan i wielkość upraw modrzewia polskiego, zostały wybrane powierzchnie drzewostanów nasiennych, założone powierzchnie plantacyjnych upraw nasiennych, plantacje nasienne ze szczepów, jak też wyselekcjonowano drzewa doborowe. W tym zakresie szczególnie żywą działalność prowadzi doc. mgr Stefan Kocięcki z IBL (Anonim 1981).

Ogółem zostało uznanych do 30 czerwca 1981 r. 323,66 ha drzewostanów nasiennych modrzewia europejskiego, polskiego i sudeckiego. Wybrano je w trzynastu Okręgowych Zarządach Lasów Państwowych (OZLP) rozmieszczonych na obszarze całego kraju (tab. 2). Największe powierzchnie drzewostanów modrzewiowych uznano w Okręgowych Zarządach Lasów Państwowych: Kraków — 93,25 ha, Katowice 49,06 ha, Białystok 21,21 ha, Krosno 20,78 ha. W OZLP położonych w północnej i zachodniej części kraju, jak też w niektórych częściach środkowej i wschodniej Polski uznano stosunkowo mniejsze powierzchnie drzewostanów nasiennych.

Następnym środkiem zabezpieczenia źródła nasion modrzewia to plantacyjne uprawy z siewek. Założono ich dotychczas 29,32 ha w OZLP Toruń, Gdańsk i Szczecin. Bardzo istotnym źródłem zabezpieczenia nasion, z których można uzyskiwać sadzonki o

Tabela 2

Powierzchnie uznanych drzewostanów nasiennych wg danych Instytutu Badawczego Leśnictwa

OZLP	Modrzew
Białystok	21,21
Katowice	49,06
Kraków	93,25
Krosno	20,78
Lublin	2,36
Łódź	8,83
Olsztyn	13,75
Piła	6,00
Poznań	31,12
Szczecin	14,52
Szczecinek	10,34
Toruń	5,84
Wrocław	46,60
Zielona Góra	—
14	323,66

wysokiej wartości uprawowo-użytkowej są plantacje nasienne ze szczepów, których ogólna powierzchnia wynosi 75,95 ha, według danych Instytutu Badawczego Leśnictwa. Z czego największe powierzchnie założono w OZLP Olsztyn 18,82 ha, Kraków 16,68 ha, Lublin 11,62 ha, Wrocław 10,88 ha. Jest pokaźny obszar plantacji nasiennych, które mogą zabezpieczyć znaczne ilości nasion.

WYBÓR DRZEW DOBOROWYCH

Drzewa doborowe są podstawą dla podniesienia wartości hodowlanej drzew leśnych przez plantacje nasienne ze szczepów. Dla wyboru drzew doborowych istnieją bardzo surowe kryteria dotyczące wielu cech ważnych dla otrzymania wysokiej produkcji drewna i jego jakości. Instytut Dendrologii poczynił wiele starań by zorganizować wybór drzew doborowych w Polsce, co

dzięki zyczliwemu poparciu Naczelnego Zarządu Lasów Państwowych, Okręgowych Zarządów Lasów Państwowych, jak też wielu leśników pracujących w terenie dało pozytywne wyniki. Podejmując to zadanie byliśmy przekonani, że tą drogą przyczynimy się do podniesienia produktywności naszych lasów, a rozwijając badania teoretyczne w zakresie biologicznych podstaw tych prac przyczynimy się do rozwoju genetyki drzew leśnych w naszym kraju.

Dla przygotowania tej akcji Dyrekcja Instytutu Dendrologii zaprosiła dwukrotnie do nas prof. dra Bertila Lindquista, autora książki o zastosowaniu genetyki w szwedzkim leśnictwie, który przeprowadził wśród naszych pracowników szkolenie w tym zakresie. Prowadzenie tych prac przejął prof. dr Zdzisław Wilusz, który dobrał sobie zespół współpracowników.

Instytut Dendrologii rozpoczął w 1958 r. wybór drzew doborowych na terenie całego kraju i do 1960 r. zostało wybranych i oznaczonych w lasach 505 drzew odpowiadających ustalonym kryteriom. Z tej liczby 63 drzewa doborowe modrzewi było wybrane w następujących krainach przyrodniczo-leśnych: Bałtyckiej, Mazursko-Podlaskiej, Wielkopolsko-Pomorskiej, Wyżów Środkowopolskich i Karpackiej. Wybrane drzewa doborowe oznaczono symbolem „K” i kolejnym numerem bieżącym. Zaprowadzono kartotekę tych drzew doborowych, jak też sporządzono ich wykaz. Pierwsze sprawozdanie z tych prac opublikował prof. dr Z. Wilusz i dr Tadeusz Jakuszewski, za okres od 1958 - 1960 r., w Arboretum Kórnickim w 1961 r.

Do roku 1964/1965 pracownicy Instytutu Dendrologii wybrali 1231 drzew doborowych, najważniejszych gatunków lasotwórczych, z czego 146 osobników modrzewi.

Założono też w latach 1964/1965 plantację nasienną ze szczepów o powierzchni 0,8 ha i archiwum klonów modrzewi o powierzchni 0,07 ha. W okresie tym wyprodukowano też 1050 szczepów modrzewi.

Sprawozdanie z tych prac genetycznych zostało opublikowane w Arboretum Kórnickim w artykule pt. „A report on the studies in the field of forest genetics 1964/1965” przez zespół

Zestawienie powierzchni plantacyjnych upraw nasiennych modrzewia z siewek (według materiałów z IBL 1982)

Rok założenia	OZLP	Nadleśnictwo	Leśnictwo	Powierzchnia w ha	Liczba rodów	Liczba sadzonek
Plantacyjne uprawy nasienne (z siewek)						
1966	Toruń	Wyszków	Nowiny	6,97	20	4000
1977	Gdańsk	Kaliska	Borzechowo	5,09	30	5888
1977	Szczecin	Bierzwnik	Zacisze	9,48	40	8758
1980	„	„	„	7,78	40	6125

Tabela 4

Zestawienie powierzchni plantacji nasiennych ze szczepów modrzewia (według materiałów z IBL 1982)

Rok założenia	OZLP	Nadleśnictwo	Leśnictwo	Powierzchnia w ha	Liczba rodów	Liczba sadzonek
Plantacje nasienne (ze szczepów)						
1970	Łódź	Brzeziny	Bronowice	3,63	38	800
1973	Lublin	Kraśnik	Kleczańów	2,56	31	585
1975	„	„	Ćmielów	4,56	27	1040
1976	„	„	Ożarów	4,50	38	900
1977	Toruń	Jamy	Lisnowo	3,00	36	605
1977	Kraków	Ostrowiec	Potoczek	3,77	65	1158
1978	Katowice	Złoty Potok	Stawki	4,30	43	1380
1978	Krosno	Leżajsk	Marynin	4,40	47	1292
1979	Kraków	Krzyszowice	Dolina Będk.	7,11	51	2200
1979	„	Niepołomice	Bratuciec	5,80	43	1836
1979-80	Olsztyn	Nidzica	Napiwoda	12,40	35	2358
1981	Wrocław	Bardo	Suchowice	10,88	68	2448
1982	Olsztyn	Lidzbark	Filice	6,42	33	1036
1982	Toruń	Rytel	Kłodawa	2,62	38	572

Tabela 5

Zestawienie liczby wybranych drzew doborowych według danych IBL

OZLP	Liczba wybranych drzew		A+, B	A+, b	Ab	AB	aB	ab	Drzewa- natu- ralnie znisz- czone
	IBL	w tym przez ID*							
Radom	46		1	—	9	15	13	8	
Wrocław	94	11	2	15	33	11	8	23	2
Szczecinek	49		6	9	13	8	5	7	1
Opole	37	2			6	12	10	7	2
Kraków	121		9	17	32	11	24	27	1
Przemysł	47			2	14	6	12	13	
Poznań	31		1	1	5	4	7	13	
Szczecin	36				12	2	5	17	
Łódź	35		1	1	12	10	3	8	
Toruń	51	9	2	5	14	12	7	3	8
Katowice	6			2	1	2		1	
Olsztyn	24		3	9	4	2	4	2	

Wskaźniki cech jakościowych i przyrostowych używanych przy klasyfikacji drzew doborowych (według materiałów z IBL 1982)

A+ — drzewa o bardzo dobrej jakości

A — „ o dobrej jakości

a — „ o jakości lepszej niż przeciętna

B — „ dobrze przyrastające o pierśnicy i wysokości o 10% lub więcej większej niż u drzew porównawczych

b — „ o pierśnicy i wysokości zbliżonej do przeciętnej dla drzewostanu

* Instytut Dendrologii PAN

autorów: S. Białobok, M. Giertych, T. Jakuszewski i T. Przybylski.

Uważaliśmy, że do obowiązków Instytutu Dendrologii należało inicjowanie w Polsce wyboru drzew doborowych i zakładanie plantacji nasiennych ze szczepów, ale dalsze prowadzenie tych prac powinno być zadaniem Instytutu Badawczego Leśnictwa. Wobec czego cały rejestr wraz z opisem lokalizacji drzew doborowych przekazał tutejszy Instytut, Instytutowi Badawczemu Leśnictwa.

Napisano o tych sprawach nieco szerzej, gdyż w wykazie

drzew doborowych uznanych do końca 1980 r. opracowanym przez Instytut Badawczy Leśnictwa (Anonim 1982) wymienione są numery drzew doborowych z literą „K”, czyli Kórnik, a nie zostało wyjaśnione znaczenie tej odmiennej numeracji i jej historii.

Ogółem Instytut Badawczy Leśnictwa wybrał 577 drzew doborowych modrzewia (tab. 5). Kontynuowanie przez Instytut Badawczy Leśnictwa akcji zabezpieczania bazy nasiennej modrzewia w Polsce, zainicjowane w IBL przez prof. dra Stanisława Tyszkiewicza, a prowadzone nadal przez doc. mgra Stefana Kocięckiego, ma dla przyszłości leśnictwa polskiego duże znaczenie.

Wszystkie opisane tu działania podejmowane od bardzo długiego czasu jeszcze w wieku XIX i przez cały wiek XX przez leśników i botaników mają na celu zabezpieczenie zasobów genowych modrzewia i rozszerzenie powierzchni jego uprawy. Prace te mają szczególnie wielkie znaczenie dla przyszłości leśnictwa, szczególnie w tym okresie, gdy nasze lasy narażone są na znaczne szkody jakie wyrządzają w różnych częściach kraju szkodniki, jak też trujące emisje przemysłowe.

Instytut Dendrologii PAN
ul. Parkowa 5
62-035 Kórnik

LITERATURA

- Anonim, 1981. Wykaz uznanych drzewostanów nasiennych. Instytut Badawczy Leśnictwa, Warszawa.
- Anonim, 1982. Wykaz drzew doborowych uznanych do końca 1980. Instytut Badawczy Leśnictwa, Warszawa.
- Barański S. 1957. Rezerwat „Swinia Góra”. *Chrońmy Przyr.* 13, 5: 13 - 20.
- Białobok S., Giertych M., Jakuszczyński T., Młynarczyk B., Przybylski T., Wilusz Z. 1964. A report on the studies in the field of forest genetics. *Arboretum Kórnickie* 9: 289 - 292.
- Czubiński Z., Gawłowska J., Zabierowski K. 1977. Rezerwaty ochrony przyrody w Polsce. PWN, Warszawa-Kraków.
- Fabijanowski J., Zarzycki K. 1965. Roślinność rezerwatu leśnego

- „Swinia Góra” w Górach Świętokrzyskich. Acta Agr. et Silv., Ser. Silv. 5: 61 - 97.
- Jedliński W. 1918. Modrzew polski. Sprawozdania Kom. Fizjogr. AU, 52: 6 - 121, Kraków.
- Klarowski B. 1977. Najciekawsze pomniki i rezerwy przyrody w Olsztyńskim. Liga Ochrony Przyrody. Warszawa.
- Kulesza W. 1927. Modrzew polski na Górze Chełmowej i w Majdowie pod Skarżyskiem. Sylwan 45, 4: 221 - 227.
- Mowszowicz J., Hereźniak J., Olaczek R., Urbanek H. 1963. Rezerwat modrzewia polskiego Trębaczew. Łódzkie Tow. Naukowe. Prace Wydz. III, nr 94.
- Polakowski B. 1966. Pomnikowy drzewostan modrzewiowy w rezerwacie „Lenki” na Pojezierzu Mazurskim. Roczn. Sekc. Dendrol. 20: 75 - 92.
- Tumiłowicz J. 1955. Modrzew polski (*Larix polonica* Rac.) w powiecie grójeckim. 10: 209 - 222.
- Urbanek H. 1959. Rezerwat leśny „Lubiaszów”. Zeszyty Nauk. Uniwersytetu Łódzkiego, ser. 2, 5: 91 - 111.
- Szafer W. 1934. Ochrona modrzewia polskiego. Ochrona przyrody 14, 60 - 64.
- Wilusz Z., Jakuszczyński T. 1961. Rezultaty pracy z zakresu wyboru „drzew doborowych” do 1960 r. Arboretum Kórnickie 6: 289 - 296.

PROTECTION OF TREES

Summary

The author presents a list of protected trees of the European larch and Polish larch throughout Poland their localisation, dimensions and approximate age. In the listing also the localisation of some nature reserves is given in which European larch and Polish larch stands representing various plant associations and population of high genetic quality are represented. Information is also given on the seed stands that have been placed under protection for the needs of forest production.

